

Silvo T o r k a r (Lublaň)

PREDOSLJE A PRELOSNO (PO 45 LETECH)

PREDOSLJE AND PRELOSNO (45 YEARS AFTER)

France Bezljaj first published his account of the Slovene toponyms *Predoslje* and *Prelosno* in the journal *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV* in 1967. Based on historical records (*Prerassell* and other similar forms) as well as geographic characteristics of the locations in question, he claimed that the term **predoselj* from folk geographic terminology, denoting a natural bridge over a ravine or perhaps even a ravine as such, contains the lexeme **prēr̥slo*, identified as an obsolete appellative form **r̥slo* sharing its root with the Russian *ruslo* ‘riverbed, river or stream’. In this paper, however, we propose to explain the names *Predoslje* and *Prelosno* as originating from the geographic appellative **prēr̥aslb*, derived from the verb *prerasti* ‘to overgrow’. Parallels to the obsolete appellative **prerasel* can be found in Polish (*Przerośl*), Western-Ukrainian (*Перерісль*), and Serbian (*Велика, Мала Препасм*) toponyms.

Keywords

Slovenian, etymology, geographical names, geographic appellatives, Predoslje

Akademik France Bezljaj v listopadu 1966 z podnětu významného českého jazykovědce Jana Svobody, redaktora onomastického časopisu *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV* (dnes *Acta onomastica*), napsal článek s výše uvedeným nadpisem (ovšem bez podtitulu uvedeného v závorce) s cílem demonstrovat své pracovní metody.¹⁾ Později Bezljaj své tehdejší vysvětlení původu jména *Predoslje* znovu zopakoval v dalších sedmi textech, mimo jiné v ruštině a v němčině, a naposledy ve 3. dílu svého etymologického slovníku, který byl vydán až po jeho smrti.²⁾ Ve vědeckých kruzích jeho výklad nikdo nevyvracel a do svého Etymologického slovníku slovinských zeměpisných jmen ho přejal také Marko Snoj.³⁾ Po 45 letech se našlo nové vysvětlení původu obou jmen, které vychází z jiného, zapomenutého, a proto nerozpoznaného staroslovinského, staroukrajinského a staropolského apelativa.

Prédoslje je jméno vesnice ležící na řece Kokře v okrese Kranj, *Prédoselj* (nebo také *Predáselj*) je jméno úzkého průsmyku s přírodním mostem nad řekou Kamniška Bistrica a *Prédasnik* je jméno po chalupě v obci Obirsko v Karavankách. Pro ves *Predoslje* (lok. v *Prédosljah*, obyvatelské jméno *Prédošljani*, adj. *prédoški*) máme více

¹⁾ F. Bezljaj, *Predoslje a Prelosno*, *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, VIII, 1967, s. 5–6 (s. 6); reedice v: F. Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I*. Ur. M. Furlan, Ljubljana 2003, s. 315.

²⁾ F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Tretja knjiga, P–S, Ljubljana 1995, s. 109–110. Doplnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan.

³⁾ M. Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana 2009, s. 328.

než patnáct zápisů v pramenech ze 14. a 15. století, většinou v podobě *Prerazel* apod. Vzhledem k prakticky stejnému historickému zápisu (*Prerassel* z roku 1494) Bezlaj k uvedeným třem pojmenováním vztáhl také jméno *Prélosno* u Štivanu v doberdobském Krasu pro poblíž ležící jezero a mlýn.

Jméno *Predoslje* se jako první pokoušel interpretovat Ramovš,⁴⁾ který nebral v úvahu středověké záznamy, ale vycházel z Valvasorova podání, v němž se objevuje *Predoslau*, a toponymum odvozoval z antroponyma **Predoslav*. Bezlaj právě kvůli starším textům a podobám zápisu zpočátku⁵⁾ uvažoval o příčestí slovesa *prerasti* končícím *-lb*, ale nevyklučoval ani Ramovšovo pojetí. Posléze roku 1966 rozpracoval výklad, u nějž zůstal po zbytek svého života.

Na skutečnost, že se jméno *Predoslje*, respektive *Predoselj*, objevuje na více místech, poprvé upozornil Rudolf Badjura ve svém díle *Ljudska geografija*.⁶⁾ Soudil, že jde o lidový geografický termín **prédaselj* nebo **prédoselj*, který označuje přírodní most přes soutěsku, eventuálně soutěsku samu.

Bezlaj tuto tezi přejal a domnělé (a nedoložené) apelativum **predoselj* na základě středověkých zápisů rekonstruoval jako **prērōslo*, v němž viděl pozapomenuté apelativum **rōslo* s domněle totožným kořenem jako v ruském *ruslo* ‚říční proud, strouha‘. Fasmer sice ve svém etymologickém slovníku⁷⁾ odmítl (Mikkolovu) rekonstrukci ruského lexému *ruslo* z **rōslo* coby nepravděpodobnou, nicméně podle Bezlajova názoru ve prospěch této možnosti svědčí právě slovinský materiál.

Projděme si nejprve všechny dostupné historické záznamy: 1304 *Prerazel*, 1308 *Prerazzel*, 1337 *Prerezzel*, 1387 *Preraslach*, 1399 *Prerassell*, 1436 *Prerossil*, 1445 *Prerasl*, 1483 *Prelas*,⁸⁾ 1581 *Prerassil*, 1689 *Predoslau*, 1744 *Predaschl*, 1780 *Predlje*, *Predelje*, FK 1826 *Predassl* (k. ú. *Predoslje*), 1843 *Predaslje*, 1867 *Predasl*, 1873 *Predoslje*.

Pro *Predoselj*, jméno přírodního mostu nad korytem řeky Kamniška Bistrica, neexistuje žádná opora v historických pramenech.

U Štivanu v doberdobském Krasu je *Prélosno* jezero (také *Prelostno* a *Prelazno* jezero) s mlýnem, který je zmiňován už v děvínském urbáři roku 1494 jako *Prera-*

⁴⁾ F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*. II. Konzonantizem, Ljubljana 1924, s. 62.

⁵⁾ F. Bezlaj, *Slovenska vodna imena I–II*, Ljubljana 1956–1961, s. 117.

⁶⁾ R. Badjura, *Ljudska geografija*, Ljubljana 1953, s. 297.

⁷⁾ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, том III, 2-ое изд., стер., Москва 1987, s. 521 (s.v. *ruslo*).

⁸⁾ M. Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*, I–III, Ljubljana 1975, s. 476–477.

ssel.⁹⁾ Mlýn stál na břehu Sabelského jezera, přičemž voda přitékala z jezera Prelosno do jezera Sabelského (Vlado Klemše, e-mailové sdělení, 15. listopad 2011). Mlýn Prelosno je v církevních matričních knihách vikariátu Jamlje z 19. století uváděn jako *Prelazno* a *Prelostno*.¹⁰⁾ Tvar *Prelosno* podle Bezlajova názoru vznikl dvojí disimilací z **Prěroslo*.

Kotnik¹¹⁾ uvádí následující historické podoby jména po chalupě *Prédasnik* v obci Zgornje Obirsko (ležící v občině /územní správní celek ve Slovinsku, pozn. překl./ Železna Kapla): 1524 *Preässl*, 1720 *Prerastnig*, 1785 *Predaßnigg*, 1794 *Prerasnigg*, 1827 *Prelasnigg*. Karničar¹²⁾ kromě živé nářeční podoby uvádí anoikononym *Pu Prè:daslaχ*, které označuje soutěsky v místě pod horou Obir. Uvádí kromě toho také zápis *Prelasnigg* z r. 1825 a soudí, že navzdory zápisu nemůžeme vycházet z apelativa *prelaz*, neboť jeho dnešní podoba je *prí:wuz*, proto by se dalo očekávat jméno po chalupě *Prí:wuzəŋq*. Odvolává se na Bezlaje a jméno odvozuje pomocí disimilace z **prě-roslo* ve významu ‚strouha, tok‘.

Blaznik¹³⁾ dokládá také historický záznam *Prerassl* z období kolem roku 1480, který se vztahuje k místu v oblasti Pameče u Slovinského Hradce, v blízkosti osady Kavdekov Vrh.

Čop¹⁴⁾ pro *Predoselj* nad řekou Kamniška Bistrica, stejně jako tomu bylo zpočátku u Bezlaje, uvádí, že původně šlo o příčestí slovesa *prěrast* končící na *-l̥*, v úvahu ale bere také pomístní jméno *Prérasle* (< **Prerastle*) na Pokljuce.

Vzhledem k některým starším zápisům jmen *Predoslje* (1483 *Prelass*) a *Prelosno* (v 19. století také *Prelazno*) by bylo možné pomýšlet na slovinské nářeční apelativum *prélaz*, které Bezlaj v celém svém díle ani jednou nezmiňuje.¹⁵⁾ Zápisy *Prerassel* apod.

⁹⁾ M. Kos, *Urbarji Slovenskega Primorja I–II*, Ljubljana 1948–1954, s. 207.

¹⁰⁾ V. Klemše, *Vodna imena na doberdobskem Krasu, Jezikoslovni zapiski 13* (Merkujev zbornik), Ljubljana 2007, s. 217–225 (s. 220).

¹¹⁾ B. Kotnik, *Zgodovina hiš južne Koroške. Knjiga 15, Tržna občina Železna Kapla – Bela, Celovec 2011*, s. 68.

¹²⁾ L. Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Kort* (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte), Wien 1990, s. 103.

¹³⁾ P. Blaznik, *HTŠK: Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500, I–III, Historična topografija Slovenije*, Maribor 1986–1989, s. 138.

¹⁴⁾ D. Čop, *Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji, Jezikoslovni zapiski 8, št. 2* (Slovensko imenoslovje), Ljubljana 2002, s. 104.

¹⁵⁾ *Prelaz* uvádí již R. Badjura, o. c. v pozn. 6, s. 293, a jako toponymum pro úsek cesty ve vsi je dle ústní informace Slavka Čufra z obce Obloke (Baška dolina) znám právě v této obci. Dochován je také v místním jméně *Prélasko* v okrese Podčetrtek (< **Prelaz-sko*) s podobou zápisu: 1780 *Prelaskin*, 1822 *Prelasdorf*, windisch *Prelasko*, FK 1825 *Praelesdorf* (k. ú. Sedlarjevo). Poblíž obce s dnešním jménem *Prelasko* byl kdysi most přes řeku Sotlu, což by

jména *Predoslje* by totiž mohly odrážet asimilaci $r-l > r-r$ tak, jak se, byť teprve v 19. století, objevuje v toponymu *Prerigelj* (okres Kočevje), které bylo ještě v r. 1824 zapísáno jako *Prelibel* (< **Preljubelj*). Avšak toponyma *Prerigelj*, *Dragomelj*, *Trbovlje*, *Želimlje* jsou odvozeny od starých osobních jmen s přivlastňovacím sufixem *-jb*, kde *l* v koncovém morfému je epentetické. Z kořene **prelaz* bychom v případě utvoření z *-jb* očekávali maximálně tvar **Prelaž*, nikoliv **Prelaselj* či **Prelazelj*.

Ukázalo se, že ve jméně *Predoslje* se skutečně skrývá někdejší zeměpisné obecné jméno, nikoliv však **préroslo*, ale **prérasel*, způsobem utvoření obdobné jako substantivum *letorasel* ‚rok starý výhonek‘. Substantivum **prérasel* bylo nejpravděpodobněji stejně jako *letorasel* v ženském rodě, přímé paralely k němu pak existují ve staré polštině, která znala obecné jméno *przerośl*, zachované původně ve jménu jezera, nyní už jen v místním jménu *Przerośl* na severovýchodě Polska, a ve stejně znějících pojmenováních louky u *Złotowa* a nejužšího místa *Cichowského jezera*.¹⁶⁾ Stejně slovanské obecné jméno je dochováno v několika západoukrajinských zeměpisných jménech: v názvu řeky *Перерісль* (gen. *-ослі*) v Rovenské oblasti¹⁷⁾ a v místních jménech *Перерісль* v Ivano-Frankovské a *Переросле* v Chmelnycké oblasti.¹⁸⁾ V Srbsku se četné kamenné přírodní mosty podobné tomu nad řekou *Kamniška Bistrica* jmenují *prerasti*, eventuálně také *pérasti*. V severovýchodním Srbsku jsou na řece nesoucí jméno *Vratna* nedaleko od *Majdanpeku* *Velika*, *Mala* a *Suva Prerast* a na *Zlatiboru* je známá *prerast* nesoucí jméno *Točkovica* u vesnice *Dobroselica*. Významný geograf *Jovan Cvijić* lidový název *prerast* již v roce 1895 zavedl v srbské geomorfologii jako odborný termín (www.staraskola-mpek.edu.rs/majdanpek_files/prerast.htm).

Obecné jméno **prérasel* je odvozeno ze slovesa *prerasti* pomocí sufixového formantu *-lb*, respektive *-slb*.¹⁹⁾ Praslovanská rekonstrukce je **per-orslb* (< **per-orst-slb*),

mohlo ukazovat na motivaci pojmenování. Domácí obyvatelstvo je však názoru, že vesnice své jméno získala proto, že v ní kdysi bylo mnoho tzv. *prelaz-ů* neboli přechodů spojujících území oddělená ploty (jak o tom svědčí ústní informace *France Motoha* z obce *Prelasko*).

¹⁶⁾ S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 310; A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, tom 2, L–P, Warszawa 2000.

¹⁷⁾ А. П. Непокупний – О. С. Стрижак – К. К. Цілуйко, *Словник гідронімів України*, Київ 1979, s. 416.

¹⁸⁾ Д. Г. Бучко, *Походження назв населених пунктів Покуття*, Львів 1990, s. 98; М. Л. Худаш – М. О. Демчук, *Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення)*, Київ 1991, s. 173. Ukrajínští jazykovědci D. Vučko a M. Hudaš s M. Demčukem ukrajinská jména s nepřilíš přesvědčivou argumentací odvozovali z předpokládaného antroponyma **Pererosl*.

¹⁹⁾ F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*. In: *Słownik prasłowiański*, tom 1, A–B, Wrocław 1974, s. 106.

z čehož ve staré slovinštině vzniklo **prérasl̂* a poté **prerasel*.²⁰⁾ V 17. století jméno podlelo disimilaci $r-r > r-d$. Valvasorův zápis *Predoslau* je zřejmě třeba chápat jako **Predoslovo*, s přivlastňovacím sufixem *-ov*, který se však nakonec nezachoval. Dvě novější podoby zápisu *Predoslje* (1744 *Predaschl*, 1780 *Predlje*) ukazují, že existovala tendence odvozovat od jména pomocí přivlastňovacího sufixu *-jb*, tyto formy se však nevžily, protože kdyby tomu tak bylo, jméno *Predoslje* by dnes mělo podobu **Pre-došlje* (obyvatelské jméno se tvoří pravidelně: *Predošljani*). Podoba zápisu *Preraslach* z roku 1387 neukazuje na obyvatelské jméno **Prerasljane*, jak se domníval Bezlaj, ale pouze na odvozeninu od *Prerasel*, stejně jako pomístní jméno v oblasti Obiru: *Po Predaslah*. Zápis *-lj* ve jméně přírodního mostu *Predoselj* nad řekou Kamniška Bistrica navzdory Bezlajovu tvrzení není hyperkorektní, protože tamější obyvatelstvo ho vyslovuje *Predásel* (ústní svědectví, Marjeta Humar). V podobách zápisu *Prelostno* (19. stol. u Štivanu) a *Prerastnig* (1720 statek v Obirsku) se dosud dochovalo *t* z původního apelativa *prerast* (což je varianta výrazu *prerasel*), v zápisech *Prelassnigg* a *Predasnik* (1827 statek v Obirsku) se pak setkáváme se stejnými disimilacemi jako u dokladu *Prelostno* u Štivanu ($r-r > r-l$) respektive v Gorenjsku ($r-r > r-d$). Přechod nepřízvučného *a* v *o* je doložen především v místním jméně *Predoslje*, ačkoliv až pro období od roku 1873, a rovněž u Valvasora, zatímco u jména *Predoselj* nad řekou Kamniška Bistrica a jména *Prelosno* souvisejícího s výše uvedeným jezerem lze pozorovat kolísání mezi *a* a *o*.

Závěrem lze tedy konstatovat, že v základu jmen *Predoslje*, *Predoselj*, *Predasnik* a *Prelosno* ve slovinském místním názvosloví je dosud nepřiliš známé apelativum *prérasel*, jehož význam je odvozen od slovesa *prerasti*, významově blízkého slovesům *zarasti*, *obrasti*, a které souvisí s přírodními mosty nad řekami Kokra²¹⁾ a Kamniška Bistrica, s obtížně dostupnými skalními útvary pod horou Obir a s přelivným jezerem *Prelostno jezero* v doberdobském Krasu. Jazykový materiál nepotvrzuje existenci domnělého apelativa **preroslo*. Paralely k pozapomenutému apelativu **prerasel* lze najít v polské, západoukrajinské a srbské toponymii.

Ze slovinštiny přeložila Jana Špirudová

²⁰⁾ Srov. ruská apelativa *заросль*, *поросль*, *отрасль*, pol. *latorośl*, *odrośl*, *zarośl* (F. Sławski, o. c. v pozn. 19, s. 106.).

²¹⁾ Přírodní most přes řeku Kokru dnes již neexistuje, jméno **Prerasel*, po němž je pojmenována vesnice *Predoslje*, však svědčí o tom, že tu, alespoň ve 13. století a na počátku století 14., byl.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU

Novi trg 4

1000 Ljubljana

Slovenia

silvot@zrc-sazu.si

Literatura

- R. Badjura, *Ljudska geografija*, Ljubljana 1953.
- A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, tom 2, L–P, Warszawa 2000.
- F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*, Ljubljana 1956–1961.
- F. Bezljaj, *Predoslje a Prelosno*, *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV VIII*, 1967, s. 5–6, přetisk v: F. Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I*. Ur. M. Furlan, Ljubljana 2003, s. 314–315.
- F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika. Tretja knjiga, P–S*, Ljubljana 1995. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan.
- F. Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*, ur. M. Furlan, Ljubljana 2003.
- Д. Г. Бучко, *Походження назв населених пунктів Покуття*, Львів 1990.
- D. Čop, *Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji*, *Jezikoslovni zapiski* 8, št. 2 (Slovensko imenoslovje), Ljubljana 2002, s. 93–108.
- М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, том III, 2-ое изд., стер., Москва 1987.
- М. Л. Худаш – М. О. Демчук, *Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення)*, Київ 1991.
- L. Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Korte* (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte), Wien 1990.
- F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem*, Ljubljana 1924.
- S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
- F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*. In: *Słownik prasłowiański*, tom 1, A–B, Wrocław 1974.
- M. Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana 2009.

Prameny

- P. Blaznik, *HTŠK: Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500*, I–III, *Historična topografija Slovenije*, Maribor 1986–1989.
- FK: *Franciscejski kataster* (<http://www.arhiv.gov.si/>)
- V. Klemše, *Vodna imena na doberdobskem Krasu*, *Jezikoslovni zapiski* 13 (Merkujev zbornik), Ljubljana 2007, s. 217–225.
- M. Kos, *Urbarji Slovenskega Primorja I–II*, Ljubljana 1948–1954.

-
- M. Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500), I–III, Ljubljana 1975.
- B. Kotnik, Zgodovina hiš južne Koroške. Knjiga 15, Tržna občina Železna Kapla – Bela, Celovec 2011.
- А. П. Непокупний – О. С. Стрижак – К. К. Цілуйко, SGU: Словник гідронімів України, Київ 1979.